

pravo

pravo u gospodarstvu

UDK 347.7 (497.5) (05) ISSN 1330-5476

☞ **51. SUSRET PRAVNIKA**
- Opatija 2013

- 15. do 17. svibnja 2013.
- program na IV. str. korica

2013, 2

PRAVO U GOSPODARSTVU

vol. 52 no. 2, 399-584

ZAGREB, ožujak 2013.

IZDAVAČ:

Hrvatski savez udruga pravnika u gospodarstvu

www.pravniciugospodarstvu.hr

pravnici.u.gospodarstvu@hi.t-com.hr

OIB 94225628059 Zagreb, Križanićeva 16/IV, tel/faks: (01) 46 14 890

GLAVNI UREDNIK:

mr. sc. Miljenko Giunio, Zagreb/Zavala

UREDNICI:

prof. dr. sc. Marko Barić, Zagreb, Ivica Crnić, Zagreb,

prof. dr. sc. Hrvoje Markovinović, Zagreb,

prof. dr. sc. Petar Miladin, Zagreb

– iz inozemstva (dopisni):

prof. dr. sc. Tomislav Borić (Pravni fakultet Sveučilišta u Grazu),

prof. dr. sc. Šime Ivanjko (Pravni fakultet Sveučilišta u Mariboru)

NAKLADNIČKO VIJEĆE:

Jakša Barbić, akademik/Zagreb, prof. dr. sc. Mihajlo Dika/ Zagreb,

prof. dr. sc. Petar Klarić/Zagreb, prof. dr. sc. Zoran Parać/Zagreb,

prof. dr. sc. Dragan Bolanča/Split, prof. dr. sc. Jozo Čizmić/Split,

prof. dr. sc. Edita Čulinović-Herc/Rijeka, prof. dr. sc. Damir Klasiček/Osijek,

mr. sc. Srđan Šimac/Zagreb

PRIJEVOD SAŽETAKA NA ENGLEŠKI:

Sandra Obuljen, mag. iur.

Upute autorima nalaze se na [www stranicama Saveza \(uz ČASOPIS\)](http://www.stranicama Saveza (uz ČASOPIS))

ŽIRO-RAČUN: 2360000-1101452394 kod Zagrebačke banke d.d., Zagreb

Časopis izlazi dvomjesečno

PRETPLATA za 2013.: 700,00 kn + pdv, za inozemstvo dvostruko

TISAK: Sveučilišna tiskara d.o.o., Zagreb, Trg maršala Tita 14

PRAVO U GOSPODARSTVU

časopis za gospodarsko-pravnu teoriju i praksu

GODIŠTE 52

SVEZAK 2

ZAGREB

OŽUJAK

2013

ISSN 1330-5476

SADRŽAJ

članci

- 401 VRAĆANJE RADNIKA NA RAD U TIJEKU I NAKON ZAVRŠETKA
RADNOG SPORA, **Ivica Crnić**
- 424 BRISOVNA I KVAZIBRISOVNA TUŽBA, **Goran Milaković**
- 441 NEZASTARIJEVANJE KAZNENIH DJELA POČINJENIH U VEZI S RATNIM
PROFITERSTVOM, TE U PRETVORBI I PRIVATIZACIJI, **Zorislav Kaleb**
- 459 JAVNI BILJEŽNIK KAO POVJERENIK STRANAKA U POSTUPKU
OSNIVANJA DRUŠTVA S OGRANIČENOM ODGOVORNOŠĆU, **Ivan Jurić**
- 487 NAGRADA ZA RAD ODVJETNIKA I TROŠKOVI PARNIČNOG POSTUPKA
TEORIJSKI I KOMPARATIVNI ASPEKTI, **Zvonimir Jelinić**
- 515 O DARIVANJU SPOLNIH STANICA I ZAMĚTAKA, **Željko Borić**
- 534 PRIMJENA UPRAWNO-KAZNENIH MJERA KOD ZAŠTITE TRŽIŠNOG
NATJECANJA IZMEĐU TRGOVAČKIH DRUŠTAVA, **Renata Pražetina Kaleb**
- 548 UTJECAJ DRM TEHNOLOGIJA NA TRŽIŠTE DIGITALNIH SADRŽAJA,
Dražen Dragičević, Tihomir Katulić

judikati pod povećalom

- 569 PRIORITETNE TRAŽBINE U POSTUPKU PREDSTEČAJNE NAGODBE I
PREKID POSTUPAKA, **Miljenko A. Giunio**

prikazi knjiga

- 579 DRAGO PAVIĆ: POMORSKO OSIGURANJE: PRAVO I PRAKSA
- S OSNOVAMA KOPNENOGA I ZRAČNOG TRANSPORTNOG
OSIGURANJA, **Mišo Mudrić**
- 582 Dr. sc. JELENA ČUVELJAK: STEČAJNI ZAKON S KOMENTAROM I
SUDSKOM PRAKSOM I ZAKON O FINANSIJSKOM POSLOVANJU I
PREDSTEČAJNOJ NAGODBI S KOMENTAROM, **Goran Vojković**

PRAVO U GOSPODARSTVU

A Journal for Business Law Theory and Practice

YEAR 52

NUMBER 2

ZAGREB

MARCH

2013

ISSN 1330-5476

CONTENTS

articles

- 401 RETURN OF THE EMPLOYEE TO WORK DURING AND AFTER CONCLUSION OF A LABOR DISPUTE, **Ivica Crnić**
- 424 ACTION FOR DELETION OF ENTRY IN THE LAND REGISTRY AND ACTION FOR DELETION OF ENTRY IN CASE OF MULTIPLE SALE CONTRACTS, **Goran Milaković**
- 441 NON-APPLICABILITY OF LIMITATION PERIODS TO CRIMES RELATED TO WAR PROFITEERING, OWNERSHIP TRANSFORMATION AND PRIVATIZATION PROCESS, **Zorislav Kaleb**
- 459 NOTARY PUBLIC AS A COMMISSIONER OF PARTIES IN INCORPORATION PROCEEDING OF LIMITED LIABILITY COMPANY, **Ivan Jurić**
- 487 ATTORNEYS' FEES AND LITIGATION COSTS THEORETICAL AND COMPARATIVE ASPECTS, **Zvonimir Jelinić**
- 515 ON DONATION OF SEX CELLS AND EMBRYOS, **Željko Borić**
- 534 FINES FOR THE PURPOSE PROTECTION OF COMPETITION, **Renata Pražetina Kaleb**
- 548 THE IMPACT OF DRM TECHNOLOGY ON THE DIGITAL CONTENT MARKET, **Dražen Dragičević, Tihomir Katulić**

judgments under the magnifying glass

- 569 PRIORITY CLAIMS IN THE PRE-BANKRUPTCY SETTLEMENT PROCEDURE AND SUSPENSION OF PROCEEDINGS, **Miljenko A. Giunio**

books reviews

- 579 DRAGO PAVIĆ: MARITIME INSURANCE: LAW AND PRACTICE – WITH BASICS OF ROAD AND AIR TRANSPORT INSURANCE, **Mišo Mudrić**
- 582 Dr. sc. JELENA ČUVELJAK: BANKRUPTCY ACT WITH COMMENTARY AND JUDICIAL PRACTICE AND THE ACT ON FINANCIAL TRANSACTIONS AND PRE-BANKRUPTCY SETTLEMENT WITH COMMENTARY, **Goran Vojković**

Zvonimir Jelinić, mag. iur.*

UDK 347.965.7.01

Pregledni znanstveni članak

NAGRADA ZA RAD ODVJETNIKA I TROŠKOVI PARNIČNOG POSTUPKATEORIJSKI I KOMPARATIVNI ASPEKTI

Parnični troškovi nerijetko predstavljaju ozbiljno novčano opterećenje za svakoga tko namjerava svoj pravni problem iznijeti pred sud. Prema našem Zakonu o parničnom postupku troškovi obuhvaćaju sve izdatke učinjene u tijeku ili povodom postupka uključujući i nagradu za rad odvjetnika i drugih osoba kojima zakon priznaje pravo na nagradu. Prema komparativnopravnim analizama upravo trošak odvjetničkog zastupanja u najvećem broju država predstavlja pretežiti dio ukupnih troškova postupka, neovisno o tome je li cijena odvjetničkih usluga podložna strogoj regulaciji ili slobodnoj pogodbi. S druge strane, u nas, uostalom kao i u većini drugih pravnih sustava, trošak odvjetničke nagrade može u potpunosti ili nekom dijelu biti amortiziran ukoliko stranka pobijedi u parnici. Hoće li pobjednička stranka u situaciji kad joj pripada naknada troška za odvjetničko zastupanje u cijelosti ili tek nekom dijelu ostvariti povrat onoga što je prema posebnim pravilima ili sporazumu bila dužna platiti svom odvjetniku ovisit će o načinu na koji pravila o konačnom snošenju i naknadi parničnih troškova po načelu odgovornosti za uspjeh pristupaju problemu. S tim u vezi, različita pitanja mogu se postaviti; npr. je li moguće da sud stranci obračuna i onaj trošak koja ona prema svom odvjetniku nije imala jer je visinu nagrade slobodno ugovorila sa svojim odvjetnikom, dopuštaju li uopće odvjetničke tarife u svijetu slobodno ugovaranje odvjetničke nagrade, u kojoj mjeri odvjetničke tarife vezuju sudove prilikom odlučivanja o naknadi parničnih troškova i dr.

Autor obrađuje samo jedan segment troškova parničnog postupka – onaj koji se odnosi na odlučivanje, priznavanje i obračun odvjetničke nagrade.

* Zvonimir Jelinić, Pravni fakultet u Osijeku

Raspravlja se tarifni model određivanja cijene odvjetničkih usluga u RH i njegova primjena prilikom odlučivanja o troškovima postupka. Iznosi se i argumentacija u prilog korekcije sadašnjeg sustava, a kako bi se otklonile određene nelogičnosti do kojih sadašnji sustav može dovesti. Na samom kraju rada daje se procjena što bi bili mogući učinci reforme sadašnjeg sustava ugovaranja nagrade za rad odvjetnika i obračuna odvjetničke nagrade na teret protivne stranke.

Ključne riječi: parnični troškovi, naknada parničnih troškova, odvjetnička nagrada, tarifna pravila

1. UVOD

Finansijski rizik parnice za stranku koja iznosi svoj slučaj pred sud ne sastoji se samo od troška nagrade za odvjetničko zastupanje, sudske pristojbi i cijelog niza drugih izdataka učinjenih u tijeku ili povodom postupka (poput izdataka za izvođenje dokaza, za oglase, dnevnice i putne troškove sudaca i zapisničara itd.), već u parnične troškove, ovisno o konačnom uspjehu u sporu mogu biti uključeni i troškovi koje je imala protivna, pobjednička strana. Rješenje našeg Zakona o parničnom postupku prema kojem stranka koja u cijelosti izgubi parnicu mora protivnoj stranci i njezinom umješaču nadoknaditi troškove postupka slijedi normativni nazor većine kontinentalnih pravnih sustava. Ti sustavi polaze od shvaćanja da ona strana koja je dala povoda za parnicu treba snositi i parnične troškove u dijelu u kojem su nastali. Kad bi bilo suprotno, pravo na sudsку zaštitu bilo bi često iluzorno jer je pravna zaštita potpuna samo ako njezino ostvarivanje nije skopčano s izdacima.¹ Iako većina pravnika takvo shvaćanje prepoznaje kao logično i samo po sebi razumljivo, nije riječ ni o kakvom univerzalnom pravilu, sadržajno identičnom svugdje u svijetu. Naime, ne samo da komparativni pregled materije upućuje da u okviru općeg pravila da stranka koja izgubi parnicu plaća troškove protivne stranke postoji cijeli niz više ili manje komplikiranih varijacija općeg pravila, već postoje i države u kojima uspješni parničari uopće ne mogu postaviti zahtjev za naknadom troška odvjetničkog zastupanja ili, pak, to mogu učiniti, ali u konačnici naknada koju mogu ostvariti bit će niža od iznosa koji su svojem odvjetniku platili ili će istu biti moguće ostvariti tek u trivijalnom iznosu. S obzirom na veliki broj država koje različito pristupaju materiji naknade odvjetničkih troškova, bilo kakva stroga kategorizacija pravila o snošenju troškova, u literaturi često prikazivana putem dva oprečna pravna standarda - „Loser pays rule“ i „American rule“ ne može prikazati i objasniti sve osobitosti rješenja iz pojedinih nacionalnih jurisdikcija. Samo za primjer; iako je u Francuskoj načelno pravilo da sud parnične troškove određuje na teret protivne strane, stranke će trošak odvjetničkog zastupanja (*frais*) rijetko moći ostvariti u

¹ Triva S., „Građansko procesno pravo – parnično procesno pravo“, Zagreb, 1964., str. 379.

punom iznosu iz razloga što je sudovima dana diskrecija da u svakom pojedinačnom slučaju procijene jesu li i u kojoj mjeri odvjetnički troškovi bili potrebni. Neprimjerenost stroge kategorizacije pravila o konačnom snošenju i naknadi parničnih i odvjetničkih troškova ogleda se i na slučaju Amerike i nekih drugih zemalja (Japan, Kina) gdje svaki parničar snosi trošak nagrade svog odvjetnika, iako i u tom pogledu postoji niz pravila i praksi koje upućuju na izuzetke vezano uz neke vrste postupaka u kojima se takav zahtjev može postaviti. Slijedom toga, potpuno je pogrešno generalizirati i *a priori* neki sustav svrstati u jednu od dvije spomenutih kategorija jer svaka kategorizacija pravila o konačnom snošenju parničnih troškova iziskuje precizniji pristup materiji, dublju podjelu i podrobnija objašnjenja sposobna ukazati na sve specifičnosti iz pojedinih jurisdikcija.

Kad se pri tome u obzir uzme i cijeli niz teorijskih razmatranja treba li uopće trošak odvjetničkog zastupanja biti predmetom naknade kao i različite ekonomiske i matematičke studije slučajeva izvedene u okviru nekog zadanih sustava pravila, problem dobiva dimenziju koja uvelike izlazi iz okvira ovoga rada. Naime, problematika zadana naslovom rada bavi se u prvom redu problematikom modela obračuna odvjetničke nagrade na teret protivne stranke i načinom na koji je to riješeno u hrvatskom pravu.

Pregled domaćih publikacija na temu troškova parničnog postupka u Republici Hrvatskoj upućuje na zaključak da je riječ o temi koja je često raspravljanja, kako u praksi naših sudova tako i u akademskim i stručnim krugovima.² Dva razloga zašto je tome tako posebno se izdvajaju; prvi je vezan uz činjenicu da sudska zaštita nije jeftina već provođenje parničnih postupaka iziskuje značajna materijalna sredstva, kako za državu u vidu osiguranja materijalnih sredstava za rad sudova i plaće sudaca, tako i za stranke u vidu sudskih pristoj i svih ostalih troškova vezanih uz parnicu, posebno plaćanja odvjetnika.³ U odnosu na stranke, problem materijalnih izdataka obilježen je i činjenicom da je Novelom ZPP iz 2003. god. uveden ograničeni odvjetnički monopol pa su stranke bez

² Postoji niz radova na temu konačnog snošenja troškova parničnog postupka. V. npr. Grbin, I., „Troškovi parničnog postupka“, Zagreb 2008.; Dika, M., „Konačno snošenje troškova parničnog postupka – pokušaj sustavne prezentacije i redefiniranja instituta“, Pravo u gospodarstvu 44(2005), str. 54-90, Pranićić, V., „O naknadi pretprocesnih troškova u parničnom postupku“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 4/2010., str. 861-886; Jelušić, D., „Snošenje troškova parničnog postupka u slučaju stranačkog uspjeha u sporu – neujednačenost sudske prakse i pogrešna primjena materijalnog prava“, Hrvatska pravna revija 8/2008., str. 95-100; Bulka, Z., „Troškovi parničnog postupka i matematika – (ne)pravda za tužitelja“, Hrvatska pravna revija, 12/2012., str. 61-68 itd.

³ O proporcijama izdataka države i stranaka prilikom angažiranja pravosudnih sustava određene podatke iznosi Europska komisija za učinkovitost pravosuđa (CEPEJ – European Commission for the Efficiency of Justice) u svojim periodičnim izvješćima o stanju europskih pravosudnih sustava (European Judicial Systems). U posljednjem takvom izvješću iz 2010 god. nailazimo i na tablicu koja donosi pregled sudjelovanja uplaćenih sudske pristojbi u ukupnim proračunima sudova (v. str. 61 i d.).

pravnog znanja i nesposobne same adekvatno štititi svoje interesu pred sudom prisiljene kao punomoćnika angažirati odvjetnika.

Drugi razlog stoji u izravnoj vezi s načinom na koji ZPP pristupa materiji troškova postupka. Normativni okvir za parnične troškove otvara vrata za različite interpretacije što sve može činiti izdatke učinjene u tijeku ili povodom postupka, zatim kojom tehnikom treba provoditi obračun troškova postupka u slučaju djelomičnog uspjeha stranke u sporu, kako treba tretirati pojedine oblike pretprocesnih troškova – onih nastalih radi pripreme parnice, a prije podnošenja tužbe suđu, kako treba trošak odvjetničkog zastupanja obračunavati kad tijekom parnice dođe do promjene visine predmeta spora, obuhvaćaju li parnični troškovi i iznos koji je stranka platila svom odvjetniku na ime poreza na promet odvjetničkih usluga, kako treba prosudjivati koje su parnične radnje potrebne za vođenje postupka, a koje to nisu itd. Dok je sudska praksa ove probleme tijekom vremena uglavnom uspješno adresirala, uključujući i probleme do kojih je dolazilo uslijed primjene Tarife o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika kao zakonskog parametra za obračun troškova u dijelu koji se odnosi na nagradu odvjetniku, ono što se do sada na teorijskoj razini nije posebno razmatralo su posljedice i problemi koje takvo rješenje generira. U cilju davanja jedne sustavne argumentacije i elaboracije praktičnog okvira u kojima takvo pravilo djeluje nužno će biti propitati sadržaj našeg tarifnog sustava za odvjetnike kao i okolnosti u kojima se tarifa primjenjuje. Problem postaje tim interesantniji jer tarifni sustav obračuna odvjetničke nagrade kao i obračun odvjetničkih troškova od strane suda prema tarifnim pravilima nije rješenje koje usvaja samo hrvatsko pravo, već ga se može naći i drugdje u Europi, posebno u zemljama germanskog pravnog kruga. Pa ipak, neke okolnosti naš sustav čine jedinstvenim i te će okolnosti u radu biti naročito tematizirane. Radi koherentnijeg prikaza materije nužno će biti u nekim situacijama ukazati na aktualna stanja i načine uređenja naknade odvjetničkih troškova u nekim inozemnim jurisdikcijama.

2. UGOVARANJE ODVJETNIČKE NAGRADE I NJIHOVA NAKNADA U PARNIČNIM POSTUPCIMA NA KOMPARATIVNOJ RAZINI

Eskalacija parničnih troškova nije problem koji opterećuje samo hrvatsko pravosuđe, već je riječ o svojevrsnom „trendu“ koji obilježava pravosudne sustave diljem svijeta. Možda je najbolji dokaz u prilog takve tvrdnje činjenica da je u posljednjih nekoliko godina veliki broj autora, bilo samostalno, bilo u kolaboraciji s drugim autorima participirao u istraživanju fenomena parničnih troškova, pitanja koje u prošlosti, s izuzetkom modela ugovaranja odvjetničke nagrade između odvjetnika i stranke nije bilo svestrano izučavano.⁴ Što je razlog takvom

⁴ Od novijih istraživanja i izdanja na temu parničnih troškova posebno treba izdvojiti; Reimann, M. (eds.), „Cost and Fee Allocation in Civil Procedure. A Comparative Study“, Ius Gentium,

povećanom interesu stručnih i akademskih krugova za pitanje parničnih troškova? Prema jednom shvaćanju parnični troškovi predstavljaju područje parničnog procesnog prava koje je u prošlosti bilo zanemareno jer su analize i dogradnje pravosudnih sustava uvek bile usmjerene ka implementaciji određenih doktrinarnih načela, prije nego evaluaciji pravosudnih sustava s pozicije kriterija brzine postupaka, smanjenja troškova postupka te općenito učinkovitosti i prikladnosti normativnog okvira za rješavanje određenih vrsta parničnih predmeta što je danas sve više slučaj.⁵

Povećani interes za izgradnjom učinkovitijih i kvalitetnijih pravosudnih sustava rezultirao je u posljednjih dvadesetak godina nizom reformi pravosudnih sustava kako bi se povećalo povjerenje građana u sudove, brzina i kvaliteta pravne zaštite, osigurala transparentnost njihova rada, bolje zaštитilo pravo na pošteno suđenje i pristup pravosuđu, razvili učinkoviti mehanizmi upravljanja sudskim predmetima i dr. Jedno od tijela koje je prepoznalo potrebu za evaluacijom pravosudnih sustava s pozicije potrebe za uspostavljanjem djelotvornijih pravozaštitnih okvira je Europska komisija za učinkovitost pravosuđa (CEPEJ), čija redovita izvješća pružaju uvid u niz podataka koji odražavaju trenutna stanja u zemljama članicama Vijeća Europe.⁶ Prikupljujući i analizirajući podatke iz raznih država CEPEJ je prepoznao važnost ekonomskog aspekta u kojima funkcioniraju pravosudni sustavi, posebno s pozicije dosljedne implementacije prava na pristup pravosuđu. Naime, dobro je poznato kako visoki troškovi mogu onemogućiti pojedine stranke, čak i one s očigledno osnovanim zahtjevima da se obrate sudu ukoliko ih njihovo imovinsko stanje onemogućava da se kvalificiraju za subvenciju i pomoći sustava. Takve okolnosti lako mogu dovesti do povrede jednog od osnovnih ljudskih prava - prava na pristup sudu i pravičan postupak, o čemu je Europski sud za ljudska prava u više navrata odlučivao i u nekim dobro poznatim predmetima utvrdio povrede prava na pristupu sudu.⁷

Comparative Perspectives on Law and Justice, 2012., zatim Hodges,C.; Vogenauer, S.; Tulibacka, M., „The Costs and Funding of Civil Litigation. A Comparative Perspective.“, 2010. (The Oxford Study) te studiju provedenu za potrebe Europske komisije; Jean, A., „Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union“, Final Report (Contract JLS/2006/C4/0077-30-CE-009760400-36), 2007. (tekst dostupan na; http://ec.europa.eu/justice/civil/document/index_en.htm, 08. 12. 2012.).

⁵ Hodges, C. et al., op. cit., str. 5.

⁶ V. posljednje takvo izvješće CEPEJ – European Commission for trhe Efficiency of Justice: European judicial systems, Edition 2010 (data 2008): Efficiency and quality of justice).

⁷ Jedan od dobro poznatih slučajeva u kojima je Europski sud raspravljao o pitanju ograničenja prava na pristupu sudu zbog visokih novčanih davanja u vidu sudskih pristojbi je predmet *Kreuz protiv Poljske* (presuda Suda od 19. lipnja 2001. god., zahtjev br. 28249/95). U tom je slučaju Europski sud utvrdio da novčana ograničenja u vidu sudskih pristojbi nisu nezakonita i nespojiva s čl. 6(1) Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda , ali da prilikom njihova odmjeravanja sudovi moraju uzeti u obzir okolnosti nekog slučaja, posebno objektivnu sposobnost podnositelja zahtjeva da pristojbe plati. U tom smislu, sudske pristojbe ne smiju predstavljati pretjerano novčano ograničenja sposobno onemogućiti pristupu sudu. Praksa suda

Iz komparativopravne perspektive, postoje tri kategorije parničnih troškova; trošak angažiranja sudskog aparata, odvjetnički troškovi te troškovi koji nastaju tijekom prikupljanja i izvođenja dokaznih sredstava. Iako se općenito trošak sudskih pristojbi ne može okarakterizirati kao odlučujući faktor pri razmatranju hoće li neki spor u biti iznesen pred sud jer većina država pozorno vodi računa da sudske pristojbe ne postanu prepreka za pristup pravosuđu, čini se kako je s drugim troškovima, posebno nagradama odvjetnicima i vještacima situacija drugačija jer takvi troškovi u većini jurisdikcija za stranke mogu predstavljaju ozbiljno finansijsko opterećenje. Zato sve važniju ulogu imaju strategije parničenja i procjene koristi s kojima parnica može rezultirati jer ne treba izgubiti iz vida da se postavlja i pitanje tko će u konačnici podmiriti nastale troškove postupka.⁸ Iz perspektive tužitelja, a u okolnostima visokih odvjetničkih troškova, takva prethodna procjena finansijskog rizika parnice predstavlja nužan korak pri razmatranju drugih mogućnosti koje sustav nudi, poput predlaganja nagodbe ili razmatranja alternativnih načina rješavanja sporova. Iz perspektive odvjetnika, vještaka i drugih sudionika postupka troškovi i način njihova ugovaranja i obračuna također predstavljaju okolnost o kojoj treba voditi računa kako bi ponudu i cijenu svojih usluga mogli prilagoditi okolnostima konkretnog posla i stanju na tržištu, dok iz perspektive samog pravosudnog sustava i države pravila o troškovima moraju biti takva da osiguraju balans između, u suštini nekoliko kontraktornih vrijednosti; promocije javnog interesa u vidu očuvanja socijalnih i gospodarskih interesa potencijalnih stranaka, dosljedne realizacije prava na pristup pravosuđu za sve građane te ostvarivanja načela ekonomičnosti pravosuđa koje u širem smislu zahtijeva ne samo brzo rješavanje sporova, sa što manje utroška vremena i materijalnih sredstava, već i sprečavanje angažiranja pravosudnog aparata kada postoje i drugi prikladni i jeftiniji načini da se neki spor riješi.⁹

Prema autorima Oxford studije o troškovima parničnog postupka (*Hodges et al.*, v. bilj. 4) trošak angažiranja pravosudnog aparata u vidu sudskih i inih pristojbi predvidljivi su unaprijed jer se o tim troškovima lako može saznati putem javnosti dostupnih tarifa, dok se visina odvjetničkih troškova može unaprijed predvidjeti samo u onim državama u kojima postoje takve tarife i u odnosu na odvjetničke usluge.¹⁰ To je posljedica činjenice da se cijena pravnih usluga u gotovo svim europskim i svjetskim država formira slobodno, pod utjecajem tržišta i u skladu s pravilima etike koja uobičajeno nalaže da cijena odvjetničkih usluga bude formirana u umjerenom i razumnom iznosu i u skladu s različitim pomoć-

ukazuje i kako pitanje finansijske dostupnosti profesionalne pravne pomoći može biti nužno radi ostvarivanja prava na djelotvoran pristup суду, posebno u slučajevima u kojima je zakonsko zastupanje obvezno prema unutrašnjem праву ili kada zbog složenosti ili vrste slučaja u pitanju stranke ne mogu djelotvorno zaštititi svoje interesе (v. odluku суда u slučaju *Airey protiv Irske*, presuda od 09. listopada 1979., zahtjev br. 6289/73).

⁸ Slično i Reinmann, M., op. cit. (bilj. 4), str. 4.

⁹ Slično i Hodges, C. et al., op. cit. (bilj. 4), str. 4.

¹⁰ Hodges, C. et al., op. cit., str. 81.

nim parametrima; najčešće složenosti slučaja i vremenu potrebnom za rješavanje predmeta, iskustvu i znanju odvjetnika, značaju predmeta za stranku i sl. U takvim okolnostima, teško je unaprijed predvidjeti ukupan iznos koji će stranka trebati platiti svome odvjetniku za zastupanje, posebno ukoliko se u obzir uzme činjenica da je danas model obračuna odvjetničke nagrade po utrošenim satima rada na predmetu sveprisutan u korporativnom svijetu odvjetništva, ne samo u Americi, već i širom Europe. Nepredvidljivost konačnog iznosa odvjetničke nagrade koji stranka mora platiti svom odvjetniku svoju manifestaciju posebno dobiva prilikom odlučivanja o konačnom snošenju parničnih troškova. Kako većina europskih i svjetskih pravnih usvaja pravilo da naknada parničnih troškova tereti stranku koja izgubi spor, tzv. „*loser pays rule*“, u situaciji kad je visinu odvjetničke nagrade teško unaprijed procijeniti isto može biti slučaj biti i s troškom odvjetničkog zastupanja stranke koja je uspjela u sporu, pa tako i rizik cijelog poduhvata parničenja postaje opterećen nejasnim finansijskim aspektom, kako za stranku koja tuži, tako i za onu koja je tužena. Zato autori Oxford studije zaključuju kako su odvjetnički troškovi predvidljivi samo u državama u kojima postoje propisane tarife o nagradama odvjetnika, tj. gdje je odvjetnička nagrada neovisna o opsegu posla koji odvjetnik za stranku prije i tijekom zastupanja obavlja.¹¹ Kao jedno od rješenja koje studija idealizira spominje se ono u Njemačkoj i drugim europskim državama koje slijede njemačko rješenje (Slovenija, Austrija, Češka).

Dok je cijena pravnih usluga u izvanparničnim predmetima potpuno liberalizirana, u Njemačkoj je visina odvjetničke nagrade za zastupanje pred sudovima strogo regulirana posebnim zakonom iz 2004 god. (*Rechtsanwaltsvergütungsgesetz - RVG*). Isti prati poseban aneks s kalkulacijama naknada (*Vergütungsverzeichnis – VV / VV RVG*) koji služi kao pomoćna formula za izračun odvjetničkog troška o kojem odlučuje sud.¹² RVG ne sprečava odvjetnike da sa strankama za poslove zastupanja ugovore viši iznos naknade (tada sporazum mora biti u pisanim obliku) no isto tako ne dozvoljava odvjetnicima naplatu svake obavljene radnje u postupku (pisanje podneska, izlazak na ročište i sl.) i posljedično njihovo multipliciranje. Budući da nemogućnost multipliciranja radnji neutralizira finansijski interes odvjetnika, njemačka pravila iznos nagrade koji je moguće ostvariti na teret protivne stranke vezuju za stadij postupka u okviru kojeg je moguće obračunati samo određeni iznos nagrade.¹³ Ono što je veoma

¹¹ Ibid.

¹² RVG u odnosu na parnične stvari predviđa tri vrste naknada: onu za pokretanje postupka (*Verfahrensgebühr*), onu za zastupanje (izlazak) na ročišta (*Terminsgebühr*) te za nagodbu (*Einigungsgebühr*). Iznosi tih naknada varirati će ne samo ovisno o vrijednosti predmeta spora, već i o stadiju postupka pa će povodom žalbe i revizije iznos naknade biti viši (v. čl. 1300 i d. VV RVG).

¹³ Formula funkcioniра na način da se iznosi nagrada računaju prema vrijednosti predmeta spora u pitanju pri čemu se za prvostupanjski postupak dobiveni iznos množi s 1.3, žalbenom postupku s 1.6, a za reviziju s 1.6 ili 2.3, ovisno o tome je li odvjetnik koji zastupa stranku licenciran kod Višeg regionalnog suda ili Federalnog suda pravde. Opširnije o tome v. u Hess, B.; Hübner, R., „Germany Report“, The Costs and Funding of Civil Litigation (Hodges, C., et al., eds.), str. 349-373.

važno naglasiti je da potraživanje nagrade manje od one propisane RVG nije dopušteno čime se sprečava situacija da sud u konačnici stranci sud dosudi iznos veći od davanja koje je stranka imala prema svom odvjetniku.

I neke druge države imaju tarife kao parametar za obračun odvjetničke nagrade za zastupanje, bilo na način na koji je to uređeno u Njemačkoj (u jedinstvenom zakonskom tekstu), bilo da pitanje naknade troškova u sudskim postupcima uređeno posebno propisom (npr. uredbom ministra pravosuđa). Hoće li visina naknade odgovarati punom iznosu koji stranka platila svom odvjetniku ovisit će o sadržaju tarifnih pravila i iznosima koje tarife predviđaju kao i pravilima parničnog postupka koji sudovima može ostaviti veću ili manju diskreciju prilikom odlučivanja o naknadi.

S tim u vezi, važno je uzeti u obzir da je u svim državama pa i onima u kojima postoje tarifna ograničenja odvjetnicima dozvoljeno pregovaratati o visini nagrade za zastupanje sa strankama. Tek iznimno, postojati će ograničenja u pogledu minimalnog ili maksimalnog iznosa nagrade kako bi se spriječila ponuda pravnih usluga po dampinškim cijenama ili, s druge strane, naplaćivanje pravnih usluga po previsokim cijenama, iznad razine platežne moći građana. Jednostavno rečeno, stranka koja svom odvjetniku želi platiti više od cijene odredene tarifnim pravilima to slobodno može ugovoriti, ali u slučaju uspjeha u parnici neće biti u mogućnosti iznos nagrade naknaditi u stvarno plaćenoj visini. Iz svega proizlazi da je, s obzirom na sveprisutnu mogućnost slobodnog dogovora odvjetnika i stranke o visini nagrade, primarna intencija tarifnih pravila pomoći sudovima i potencijalnim strankama da trošak suprotne stranke koji mogu imati u slučaju izgubljene parnice procijene sa znatnom preciznošću, prije nego da se kroz strogu regulaciju cijene zastupanja zadire u slobodu ugovaranja i okolnosti koje vladaju na tržištu pravnih usluga. Iako bi se stroga regulacija cijene zastupanja mogla opravdavati s pozicije zaštite javnog interesa, socijalne osjetljivosti i dosljedne realizacije jamstva na pristup pravosuđu (jer se strogom regulacijom cijene zastupanja može osigurati dostupnost pravnih usluga građanima i pravnim osobama), čini se kako takva argumentacija nailazi na plodno tlo samo u situacijama kad su cijene pravnih usluga obvezujućim tarifnim pravilima određene u niskim iznosima. Analize o tome gdje je to slučaj, a gdje ne, što je visoka cijena usluga, a što primjerena te u kojoj mjeri tarifna pravila podržavaju javni interes bilo bi u svakom slučaju zanimljivo provjeriti i po mogućnosti izraziti nekim indeksom, no takav bi pristup bio skopčan s nizom problema. U spomenutoj Oxford studiji analiza o cijenama pravnih usluga učinjena je na bazi projiciranih slučajeva i osobnih stavova autora iz pojedinih nacionalnih jurisdikcija, a određene podatke o cijenama pravnih usluga na komparativnoj razini dostupne su i u drugim materijalima.¹⁴ Ono što je neprijeporno, o čemu se dostupni materijali slažu i što treba posebno naglasiti je činjenica da odvjetničke nagrade predstav-

¹⁴ V. Hodges, C. et al., op. cit., str. 33 i d. te Jean, A., op. cit. (bilj. 4), str. 106 (*Map 4 – Average level of fees*).

Ijaju glavnu komponentu parničnih troškova u gotovo svim slučajevima, neovisno o tome obvezuju li nacionalne jurisdikcije odvjetnike i sudove na primjenu tarifnih pravila ili ne.¹⁵

Potonje je i razlog što se odvjetnički troškovi rijetko nadoknađuju u iznosu u kojem su isti po zastupanu stranku doista i nastali. Reimann u svojoj sintezi prikupljenih izvještaja zaključuje kako postoje tri glavna modela ograničavanja naknade odvjetničkih troškova protivnoj stranci.¹⁶ Najčešći način, prisutan u nizu kontinentalnih europskih država je obračun odvjetničkih troškova prema tarifnim pravilima, bilo da je riječ o tarifama koje se isključivo primjenjuju pred sudovima, bilo da je riječ o tarifama koje i odvjetnici koriste kao parametar za obračun i naplatu pravnih usluga izravno od stranaka. Tada može biti riječ o cjeniku kao standardu na razini preporuke ili o obvezujućem cjeniku usluga u kojem su navedeni minimalni (kao što je to u Njemačkoj) ili maksimalni iznosi nagrade (kao što je to npr. slučaj u Italiji). No, kao što je već bilo naglašeno, treba imati na umu da gotovo sve države koje imaju tarifna pravila dopuštaju da se cijena pravnih usluga između odvjetnika i stranke formira putem slobodnog dogovora što posljedično može komplikirati posao sudu ukoliko naknade u tarifnim pravilima nisu utvrđene u fiksnim iznosima. Iako rigidan, instrument obračuna odvjetničkih troškova prema tarifnim pravilima pruža relativno visoki stupanj predvidljivosti visine odvjetničkih troškova i samim time visine troškova koje sud može odrediti na teret stranke koja izgubi spor.

Drugi model, na snazi u latinskim državama (Španjolska, Brazil, Meksiko, Venezuela) pri odlučivanju o naknadi odvjetničkih troškova vezuje sud da te troškove izračuna u vidu postotka vrijednosti predmeta spora u pitanju (cca 10-30%), što također rizik plaćanja odvjetničkih troškova suprotne strane u sporu čini donekle unaprijed predvidljivim. Naposljetku, postoji i niz država koje visinu naknade troška odvjetničkog zastupanja ostavljaju u diskreciji suda, no ne po pitanju treba li trošak stranke koji je imala prema svom odvjetniku naknaditi, već po pitanju visine naknade. To je npr. slučaj u Norveškoj, Švedskoj i Islandu gdje je sud dužan procijeniti što u danim tržišnim uvjetima predstavlja razuman odvjetnički trošak.¹⁷

Slično kao i kod nordijskih zemalja, no ipak s jednom važnom distinkcijom, trošak odvjetničkog zastupanja naknađuje se na teret protivne stranke u zemljama Commonwealtha (Australija, Kanada, Engleska, Novi Zeland, Škotska). Tamo „*Loser pays rule*“ najčešće nije zakonski i kategorički određeno, već pravilo egzistira kao svojevrsna uputa sudovima da u okviru svoje diskrecije, a uzimajući u obzir sve okolnosti postupka i predmeta spora odluče o naknadi odvjetničkih i inih troškova. Iako u praksi redovito primjenjivano, realizacija „*Loser pays rule*“ u tim zemljama obiluje poteškoćama jer ne postoje nikakva tarifna

¹⁵ Usp. Hodges, C. et al., op. cit., str. 102 i Reinmann, M., op. cit., str. 33 i d.

¹⁶ O svemu opširnije v. Reimañ, M., op. cit., str. 11 i d.

¹⁷ Ibid.

pravila, što rezultira ne samo s nepredvidljivošću finansijskog rizika koji parnica nosi, već i suzdržanim postupanjem suda prilikom odlučivanja o naknadi s obzirom na visinu odvjetničkih troškova u tim zemljama, vjerojatno i iz razloga da se ne dogodi da sud stranci dosudi više nego što je ona svom odvjetniku doista platila.¹⁸

U Americi sudske pristojbe ne predstavljaju visoki trošak, no potpuno je drugačije s odvjetničkim troškovima koji mogu dosezati enormne iznose i koji tek u rijetkim slučajevima mogu biti predmetom naknade. Iako neki pravnici prepoznaju američko pravilo o parničnim troškovima kao pravilo koje doprinosi realizaciji pristupa pravosuđu jer se eliminira rizik plaćanja visokih troškova u slučaju kad stranka izgubi spor, ono veoma lako može dovesti do situacije u kojoj odvjetnički troškovi premašuju korist koju pobjednička stranka može u parnici ostvariti.¹⁹ Ipak, kako Reimann provokativno naglašava, u anglosaksonskim pravnim sustavima gdje je visina odvjetničkih nagrada neregulirana, nepredvidljiva i redovito visoka, naknada odvjetničkih troškova skopčana je s tolikim nizom poteškoća da je istoj bolje i ne prilaziti.²⁰ Doduše, s teoretskog i praktičnog stajališta to ne znači da je naknadu odvjetničke nagrade i troškova nemoguće jasno regulirati tarifnim pravilima i kad to nije slučaj sa samim ugovaranjem odvjetničke nagrade. Samo za primjer; u Danskoj se nagrada za pravne usluge ugovara slobodno s obvezom da bude razumnog iznosa, dok sudovi o naknadi troškova odlučuju na temelju posebnog tarifnog pravila donesenog u obliku zakona koji kao parametar za visinu troškova postavlja vrijednost predmeta spora u pitanju.²¹ Treba li uopće trošak odvjetničke nagrade teretiti stranku koja izgubi spor pitanje je koje Reimann uspoređuje sa Šekspirijanskim „*To be or not to be*“, u odnosu na parnične troškove prilagođenom izjavom „*Shift or not to shift*“.²² Različite države imaju različita, povjesno uvjetovana rješenja i kao što je bilo prije naglašeno, zbog niza varijacija i niza hibridnih sustava koji postoje danas u svijetu potpuno je pogrešno rješenja nacionalnih jurisdikcija strogo kategorizirati na sustave koji ustanovljavaju materijalno pravo stranke da postavi zahtjev za naknadom odvjetničkih troškova i sustave koji to ne čine (ovi potonji su u svakom slučaju u velikoj manjini). Niti podjela na države kontinentalnog i anglosaksonskog pravnog kruga ne predstavlja prikladnu kategorizaciju jer i unutar tih država postoji niz različitih rješenja pa se može dogoditi da država koja proklamira „*Loser pays rule*“ trošak odvjetničkog zastupanja nikad ne nadoknađuje, dok ona koja takvo pravilo zakonski ne poznaje to u nekoj mjeri ipak čini. Zato je kategorizacijama uputnije

¹⁸ Prema tablici dostupnoj u Hodges et al. (str. 117) u Engleskoj i Walesu, u normalnim okolnostima pobjednik u parnici može ostvariti naknadu najviše u iznosu od 75% ukupno nastalih troškova.

¹⁹ V. Internet raspravu između američkih odvjetnika, sudaca i profesora dostupnu na: <http://newtalk.org/2008/08/would-loser-pays-eliminate-fri.php> (30.11.2012.).

²⁰ Reimann, M., op. cit., str. 56.

²¹ V. Hodges, C. et al., op. cit., str. 117 (*Table 1*).

²² Reimann, op. cit., str. 9.

pristupati u širem kontekstu pa konstatirati da postoje oni sustavi koji odvjetničku nagradu nadoknađuju u cijelosti (ili skoro u cijelosti), zatim sustave čija pravila visinu troškova odvjetničkog zastupanja na teret protivne strane naknađuju tek u određenom dijelu te sustave koji odvjetničku nagradu nadoknađuju tek u trijunalnom iznosu ili, pak, potpuno otklanjavaju mogućnost postavljanja zahtjeva za naknadu.

Radi potpunijeg razumijevanja rješenja pojedinih država o konačnom snošenju i naknadi troškova odvjetničkog zastupanja poželjno je dana rješenja sagledavati u širem kontekstu pa u obzir uzeti i druge osobitosti nekog sustava; postoje li pravila o obvezatnom zastupanju od strane odvjetnika u parničnim postupcima,²³ u kojoj mjeri cijene izražene u tarifnim pravilima za odvjetnike podržavaju javni interes te kako uopće važeći modeli ugovaranja, naplate i naknade odvjetničkih troškova (kojih može postojati cijeli niz) utječu na kvalitetu, brzinu i cijenu pravne zaštite. Postoje mišljenja kako ni u kom slučaju ne treba podcijeniti financijski interes odvjetnika jer nije nezamislivo da postupanja odvjetnika (pa i samih stranaka) u parnicama katkada mogu biti uvjetovana vlastitim ekonomskim probitcima što može dovesti do multipliciranja radnji i generiranja visokih iznosa odvjetničke nagrade, troška koji se u konačnici pokušava prevaliti na protivnu stranku.²⁴ U tom smislu, pravila o naknadivanju troškova zastupanja protivnoj stranci, ukoliko adekvatno skrojena, mogu predstavljati dobar mehanizam kontrole protiv rasta parničnih troškova čime se olakšava financijska pozicija stranke koja izgubi spor, odnosno pozicija one stranke koja prije pokretanja parnice nastoji okvirno izračunati financijski rizik koji ima parnicu.

Za većinu država karakteristično je da su pravila o konačnom snošenju i naknadi troškova zastupanja prilično otporna na izmjene, čak i u onim državama koje odlučivanju o troškovima pristupaju na komplikiran način. Iako je, istine radi, u posljednje vrijeme moguće je razaznati niz država u kojima je došlo do izmjena pravila o ugovaranju odvjetničke nagrade (Italija, Njemačka, Engleska, Portugal itd.),²⁵ pa i država u kojima je došlo do promjene pravila o tome tko u konačnici plaća trošak zastupanja od strane odvjetnika (Belgija), pravila o naknadivanju troškova zastupanja protivnoj stranci u najvećem broju država još uvijek pred-

²³ O tome v. Uzelac, A., Obvezno odvjetničko zastupanje? Prilog diskusiji reformi hrvatskog parničnog prava. Teorijski i komparativni aspekti., Pravo u gospodarstvu 37:2/1998., str. 155. Autor u radu ističe kako obvezatno zastupanje povlači i pitanje cijene pružanja odvjetničkih usluga te naknadu troškova zastupanja protivnoj stranci kao i pitanje kriterija za određivanje i visinu takve naknade u sustavima u kojima stranka koja izgubi parnicu naknađuje troškove zastupanja protivnoj stranci. Iako neka od tih pitanja postoje i bez obvezatnog zastupanja, autor naglašava kako se tek u kontekstu prisilnog zastupanja takva pitanja postavljaju u svojoj punoj oštirini.

²⁴ Opširnije o svemu v. u Czoboly, G.; Jelinić, Z., „Lawyers' fees and lenght of civil litigation. Examples from Croatian and Hungarian law and practice“, Contemporary Legal Challenges: EU – Hungary – Croatia, 2012., str. 573-593.

²⁵ V. Jean, A., op. cit., str. 108.

stavljaju refleksiju povijesno i kulturno uvjetovanih rješenja i stavova.²⁶ K tome, pravila o naknadivanju odvjetničkih troškova ne smije se promatrati izdvojeno od drugih odlika nekog sustava, posebno dominantnog načina na koji odvjetnici sa strankama ugоварaju nagradu i naplatu svojih usluga.

3. NAGRADA ZA RAD ODVJETNIKA I NAKNADA TROŠKOVA ODVJETNIČKOG ZASTUPANJA NATERET PROTIVNE STRANKE U HRVATSKOM PRAVU I PRAKSI

3.1. O odvjetničkoj tarifi kao osnovnom parametru za naplatu odvjetničkih usluga u ugovornom odnosu odvjetnik-stranka i temeljnoj podlozi sudovima kod odmjeravanja troška zastupanja na teret protivne stranke

U sustavu ograničenog odvjetničkog monopolija kakav je prihvaćen u hrvatskom pravu u kojem pravila ZPP-a određuju da pored odvjetnika samo uzak krug ljudi mogu biti punomoćnici stranaka u parničnom postupku,²⁷ sustavu koji kriminalizira pružanje pravnih usluga za nagradu od strane neovlaštenih osoba²⁸ i u kojem se pružanjem pravne pomoći kao zanimanjem mogu baviti samo odvjetnici,²⁹ zastupanje od strane odvjetnika u načelu ne može se ocijeniti kao

²⁶ U tom je kontekstu posebno zanimljiv slučaj Amerike gdje su u prošlosti postojali različiti pokušaji prebacivanja naknade troška odvjetničkog zastupanja na stranku koja izgubi spor, no bez ozbiljnijih rezultata kako na razini država, tako i na federalnoj razini. Jedna od novijih studija koja zagovara radikalni zaokret u američkom pravnom sustavu u pogledu troškova postupka iznosi podatak da su samo troškovi postupaka za naknadu štete dostigli iznos od 247 milijardi \$ u 2006 godini te da iznosi odvjetničkih nagrada (fees) i troškova često iznose više nego što je u konkretnom slučaju vrijednost predmeta spora. Također, argumentira se temeljno stajalište kako bi uvođenje „Loser pays rule“ rezultiralo smanjenjem broja obijesnih zahtjeva i tužbi te podredno stavilo troškove postupka i odvjetničke nagrade pod učinkovitije instrumente kontrole. O svemu opširnije v. Gryphon M., „Greater Justice, lower cost: How a „Loser Pays“ Rule Would Improve the American Legal System“, Civil Justice Report No. II December 2008., Center for Legal Policy at the Manhattan Institute. Također, v. i široku Internet raspravu između profesora, sudaca i odvjetnika na temu „Would loser pays eliminate frivolous lawsuits and defenses“ dostupnu na: <http://newtalk.org/2008/08/would-loser-pays-eliminate-fri.php> (02.11.2012.).

²⁷ V. čl. 89a ZPP. O takvom radikalnom rješenju uvedenom Novelom ZPP-a iz 2003. god. svoje mišljenje izrazio je svojevremeno iUstavni sud. U obrazloženju svoje odluke, među inim, Ustavni sud naveo je kako jenovim uređenjem institucije punomoćnika u parničnom postupku zakonodavac prije svega imao namjeru povećati opću razinu kvalitete i profesionalizma u pružanju pravne zaštite u zastupanju te istovremeno doprinijeti sprečavanju kaznenog djela nadripisarstva (opširnije o svemu v. Rješenje Ustavnog suda od 23. ožujka 2005 god. o odbijanju prijedloga za ocjenu suglasnosti s Ustavom odredbi Zakona o izmjenama i dopunama ZPP-a).

²⁸ V. čl. 310 Kaznenog zakona (NN br. 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 84/2005, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008, 57/2011, 77/2011).

²⁹ V. čl. 5 st. 1 Zakona o odvjetništvu (NN br. 9/1994, 117/2008, 50/2009, 75/2009, 18/2011).

nešto nepotrebno i nesvrshodno. Iako stranke nisu sprječene da same nastupaju pred sudom, činjenica je kako najveći broj građana nema dovoljno sposobnosti i stručnog znanja da kvalitetno zastupa svoje interes u postupku pred sudom³⁰ pa angažiranje odvjetnika ne predstavlja samo mogućnost koju svaka stranke ima, već i svojevrsnu prisilu sustava. Iako bi logika stvari vodila ka zaključku da u situaciji kad sustav prisiljava na angažiranja odvjetnike trošak njihova angažiranja snosi sam sustav,³¹ to će rijetko biti slučaj; izvan sustava besplatne pravne pomoći prema Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći i mogućnosti da se za besplatno zastupanje obrate Hrvatskoj odvjetničkoj komori koja socijalno ugroženim osobama i žrtvama Domovinskog rata može imenovati punomoćnika za zastupanje bez prava na nagradu,³² većina građana putem slobodnog odabira obratit će se odvjetniku.

Odvjetnici u Republici Hrvatskoj, uostalom kao i drugdje u svijetu djeluju u (reguliranim) tržišnim uvjetima. Ti se uvjeti prvenstveno ogledaju u činjenici da među odvjetnicima danas postoji znatan stupanj konkurenkcije koja se ne ogleda samo u brojčanom odnosu odvjetnika prema broju građana i pravnih osoba, već i nizom drugih parametara kao što su renome, iskustvo, kvaliteta i način rada te cijena koju odvjetnici za svoje pravne uslugu naplaćuju. Upravo ugovaranje cijene i naplaćivanje pravnih usluga duboko obilježava odnos odvjetnik-stranka, problem koji je samo naizgled pojednostavljen činjenicom da hrvatski odvjetnici imaju pravo na nagradu prema Tarifi o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika (u daljem tekstu: Odvjetnička tarifa ili samo Tarifa).³³ Riječ je temeljnom parametru za obračun cijene pravnih usluga odvjetnika u parničnim, ovršnim, stečajnim, izvanparničnim, zemljisnoknjizičnim te upravnim postupcima i sporu, parametru koji kao polaznu vrijednost pri obračunu uzima vrijednost predmeta spora (v. Tbr. 7.1. Tarife) te umnožak broja i vrijednosti jednog obračunskog boda (1 bod = 10 kn). Ujedno, cijene pravnih radnji izražene u Tarifi predstavljaju temeljnu podlogu sudovima kod odmjeravanja troška zastupanja na teret protivne stranke (čl. 155 st. 2. ZPP). Može se također reći kako zbog svoje razrađenoosti Tarifa uspješno pokriva sve radnje u pogledu svih vrsta postupaka prilikom obavljanja poslova zastupanja i pružanja drugih pravnih usluga.

Sasvim sigurno, postojanje Odvjetničke tarife olakšava pregovaračku poziciju odvjetnika prilikom zaključivanja ugovora o pružanju pravnih usluga sa strankom i potpisivanja punomoći jer se odvjetnik uvijek može pozvati na fiksna utvrđenja iz Tarife ukoliko finansijski aspekti posla takvo pozivanje omogućavaju. Pa ipak, tarifna pravila nisu jednoobrazna u smislu da su predviđeni samo fiksni iznosi koje je moguće naplatiti za svaku pojedinu radnju zastupanja, već

³⁰ Dakako, može se postaviti i pitanje

³¹ Tako i Uzelac, A., Obvezatno odvjetničko zastupanje?, loc. cit.

³² V. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (NN br. 62/2008, 44/2011, 81/2011) kao i članak 21 Zakona o odvjetništvu u vezi s glavom III Kodeksa odvjetničke etike.

³³ Tarifa o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika (NN br. 148/09).

su dopušteni i veoma značajni otkloni od doslovne primjene tarifnih pravila u vidu mogućnosti da se tarifne cijene snize ili povise, odnosno u vidu mogućnosti posebnih vrsta ugovaranja nagrade za rad. Na taj je način omogućeno odvjetnicima da se prilagode stvarnom stanju na tržištu pravnih usluga i platežnoj moći građana, jer ne treba zanemariti činjenicu da linearan rast odvjetničke nagrade u najvećem broju predmeta (onima imovinskopravne naravi, a u kumulaciji s mogućnošću obračuna svakog podneska i izlaska na ročište te u sadašnjim ekonomskim uvjetima nerealno visokom obračunskom osnovicom iz Tbr. 7(1) Tarife) može rezultirati za građane i pravne osobe veoma visokom cijenom zastupanja.

S tim u vezi, treba provjeriti što bi bio odgovor na, za daljnju raspravu ključno pitanje; što Tarifa o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika formalno te po svojim karakteristikama i sadržaju doista predstavlja – samo neobvezujući cjenik odvjetničkih usluga ili akt čiji su način vrednovanja i druga određenja obvezujuća za odvjetnike?

Tarifu o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika donosi Upravni odbor Hrvatske odvjetničke komore uz suglasnost ministra pravosuđa koji je prilikom davanja suglasnosti dužan provjeriti na koji način Tarifa podržava javni interes, sadržan u potrebi zaštite socijalnih i gospodarskih interesa te jednakosti u položaju primatelja i davanja usluga s obzirom na njihovu nejednakost u stručnom znanju kojim raspolažu.³⁴ Činjenica da je nakon izmjena i dopuna Zakona o odvjetništvu iz 2008. god. za stupanje Tarife na snagu potrebna suglasnost ministra pravosuđa daje Tarifi značaj podzakonskog akta, što posljedično otklanja moguća razmatranja predstavlja li Tarifa zakonit akt s pozicije pravila o zaštiti tržišnog natjecanja kojima se fiksne cijene strogo zabranjuju.³⁵

Zakon o odvjetništvu (ZO) i Kodeks odvjetničke etike (Kodeks) naglašavaju da odvjetnici imaju pravo na nagradu sukladno Tarifi (v. čl. 18 ZO i čl. 139 Kodeksa). Dok je za određene postupke za koje se pretpostavlja da su u našem pravnom sustavu od osobitog, socijalnog značaja (smetanje posjeda, služnosti, stambeni odnos, razvodi i ponишtenja braka, postupci iz radnih odnosa) određena jednokratna nagrada u iznosu od 2,000 kn za cijeli prvostupanjski postupak, bez obzira na broj poduzetih radnji, u odnosu na one najbrojnije - imovinskopravne sporove način tarifnog vrednovanja i obračuna odvjetničkih usluga predstavlja umnožak broja bodova koji Tarifa dodjeljuje pojedinim parničnim radnjama (ovisno o vrijednosti predmeta spora) s jediničnom vrijednosti boda (v. Tbr. 7(1) Tarife). Pojedine tarifne stavke mogu se povisivati za 100% i snižavati za 50% ovisno o složenosti, okolnostima obavljenog posla i koristi koje stranka u kon-

³⁴ V. čl. 18 Zakona o odvjetništvu u vezi s čl. 70 Statuta Hrvatske odvjetničke komore (NN br. 74/09, 90/10 i 64/11).

³⁵ V. čl. 8 Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja (NN br. 79/2009). Također, o svemu opširnije v. u Jelinić, Z., Regulacija odvjetničke djelatnosti iz perspektive pravila o tržišnom natjecanju, XXI Vek – Vek usluga i uslužnog prava, Knjiga I (eds. Mićunović, M.), Zbornik referata s Međunarodnog znanstvenog skupa održanog 05. svibnja na Pravnom fakultetu u Kragujevcu, str. 617-659.

kretnom slučaju ima. Ukoliko bi odvjetnik, kojim slučajem, protivno propisima (Tarifi, Kodeksu odvjetničke etike i Statutu Hrvatske odvjetničke komore – HOK) tražio i primao nagradu od stranke koju je bio dužan zastupati besplatno ili ako je tražio nagradu veću nego što je propisano takvo bi ponašanje moglo biti okarakterizirano od strane Disciplinskog suda HOK-a kao teža povreda dužnosti i ugleda odvjetništva te ozbiljno sankcionirano.³⁶ Nešto je drugačije s popustom u visini od 50% jer tom problemu Kodeks odvjetničke etike i Statut HOK pristupaju na latentan način. Naime, dok Kodeks određuje kako se protivi časti i ugledu odvjetništva svaka neloyalnost u poslovanju, među inim i ponude jeftinijeg zastupanja, Statut HOK ponudu jeftinijeg zastupanja izričito ne ubraja među težu povredu dužnosti i ugleda odvjetništva, već bi se ista mogla okarakterizirati kao lakša povreda ugleda i dužnosti odvjetnika za koju se može odgovarati pred disciplinskim vijećima Upravnog odbora odnosno područnih zborova.³⁷

No budući da Odvjetnička tarifa u kombinaciji s Kodeksom odvjetničke etike i Statutom HOK razrađuje niz drugih mogućnosti ugovaranja i naplate odvjetničkih usluga, nazivajući ih posebnim vrstama ugovaranja nagrade za rad, odvjetnicima je otvoren cijeli niz mogućnosti kojima se može otkloniti vrednovanje i obračun odvjetničke nagrade prema (fiksnim) tarifnim pravilima. Radi razumijevanja o čemu je konkretno riječ, najbolje je prikazati relevantne odredbe Tarife o posebnim vrstama ugovaranja nagrade za rad, Kodeksa odvjetničke etike i Statuta HOK u njihovom izvornom obliku.

Tbr. 38 Tarife.

Pružanje pravne pomoći može odvjetnik ugovoriti s pravnom osobom ili osobom koja obavlja samostalnu djelatnost u paušalnom iznosu, osim za radnje zastupanja pred sudovima i državnim organima.

Ugovor o pružanju pravne pomoći u paušalnom iznosu sklapa se pismeno i mora sadržavati opis radova ili poslova koje će odvjetnik za stranku obavljati.

Ugovor mora odvjetnik prijaviti Hrvatskoj odvjetničkoj komori.

Tbr. 39.

Odvjetnik i stranka mogu ugovoriti visinu nagrade za odvjetnički rad. Ugovor je valjan samo ako je zaključen u pismenoj formi. Ugovor ne obvezuje sud kod dosudivanja troška stranci koja je uspjela u sporu.

1. U kaznenopravnim predmetima odvjetnici mogu sa strankom pismeno ugovoriti nagradu za rad na bazi satnice koja može biti veća, ali ne i manja, od naknade iz Tbr. 34 (riječ je odredbi koja uređuje visinu naknade za utrošeni sat rada odvjetnika).

2. U imovinskopravnim predmetima odvjetnici mogu sa strankom pismeno ugovoriti nagradu za rad na bazi satnice koja može biti veća, ali ne i manja, od naknade iz Tbr. 34.

³⁶ V. čl. 118 st. 3. toč. 8. Statuta HOK.

³⁷ V. toč. 18 Kodeksa u vezi s čl. 118 st. 3. toč. 8. Statuta HOK.

3. U imovinskopravnim predmetima odvjetnici mogu sa strankom pismeno ugovoriti nagradu za rad i u razmjeru s uspjehom u postupku odnosno u pravnim radnjama, koje će za stranku poduzeti. Gornja granica ugovorenog postotka ne može prijeći 30% od ukupno ostvarenog uspjeha.

Pri razmatranju navedenih točaka Odvjetničke tarife treba uzeti u obzir i relevantne odredbe Kodeksa o troškovima zastupanja (glava XIII Kodeksa, toč. 139-149) i Statuta HOK. U vezi s posebnim vrstama ugovaranja nagrade za rad, nekoliko je odredbi od značaja;

Toč. 144 Kodeksa

Ugovaranje nagrade prema uspjehu u pružanju pravne pomoći dopušteno je samo u skladu sa Zakonom o odvjetništvu i Tarifom.

Toč. 146 Kodeksa (u vezi s Tbr. 38 Tarife)

Dopušteno je s pravnom osobom ili pojedincem koji obavlja kakvu poslovnu djelatnost sklopiti ugovor o pružanju pravne pomoći. Za usluge pravnog savjetovanja u tom ugovoru može se utvrditi paušalni iznos nagrade, koji treba biti primjeren usluzi koja se očekuje. Nagrada za zastupanje u sudskim i drugim postupcima ne smije se ugovoriti ispod Tarife. Takav ugovor treba prijaviti Komori radi ovjere.

Čl. 34 Statuta HOK

U obavljanju odvjetništva odvjetnik se može sporazumjeti sa strankom da joj trajnije pruža usluge pravne pomoći, uz odgovarajuću mjesecnu ili drukčije određenu naknadu (ugovor o pružanju pravne pomoći na određeno ili neodređeno vrijeme), u skladu s odvjetničkom Tarifom. Ugovor o pružanju pravne pomoći sklapa se u pisanom obliku.

Normativni izričaj i rascjepkanost spomenutih odredbi u više propisa mogu čak i veoma pažljive čitatelje i poznavatelje materije u početku zbuniti i navesti na razmišljanje o nizu pitanja. Neka od tih pitanja praktičnog karaktera adresirana su na razini tumačenja i mišljenja od strane Upravnog i Izvršnog odbora HOK i dostupna na Internet stranici Hrvatske odvjetničke komore. Iako pregled mišljenja i tumačenja HOK može pomoći pri razmatranju dosega tarifnih pravila o posebnim vrstama ugovaranja nagrade za rad, treba isto tako reći da njihov prikaz nije ključan za donošenje odgovarajućih zaključaka jer se predmeta mišljenja i tumačenja ne dotiču problema na koji se želi ukazati.³⁸

³⁸ U stavovima, mišljenjima i tumačenjima Upravnog i Izvršnog odbora HOK analiziraju se različita praktična pitanja i problemi do kojim može doći uslijed primjene Tarife. Tako je stav Izvršnog odbora HOK u vezi s ugovorom o pružanju pravne pomoći uz naknadu u paušalnom iznosu (Tbr. 38 Tarife) da se paušalna nagrada može ugovorom predviđjeti isključivo za usmene i pismene pravne savjete, kontrolu već zaključenih ugovora te sudjelovanje na sastancima sa strankom. Za sve ostale radnje, a naročito radnje zastupanja pred sudovima nagradu treba obračunavati isključivo u sladu s Tarifom. Nadalje, u vezi s postojanjem ugovora o zastupanju sklopljenim u skladu s Tbr. 39 Tarife mišljenje je Upravnog odbora HOK da u slučaju da je stranka tijekom trajanja sudskog ili drugog postupka opozvala punomoć, tada odvjetnik ima pravo obračunati nagradu i trošak u skladu s odredbama Tarife te ima pravo potraživati naknadu štete do namirenja uglavljene

Kao prvo, treba uzeti u obzir da Kodeks odvjetničke etike i Statut kao centralni akt relevantan za ugovaranje odvjetničke nagrade određuju Tarifu, zbog čega i značaj tih odredbi treba ocijeniti kao sporedan u kontekstu ugovernog odnosa odvjetnik-stranka. Dok Tbr. 38 Tarife u vezi s toč. 146 Kodeksa i čl. 34 Statuta HOK jasno definira stanje prema kojem poslovi kontinuiranog pravnog savjetovanja mogu biti predmet ugovora o pružanju pravne pomoći pri čemu su isključeni svi oblici zastupanja pred sudovima i državnim tijelima, određene nedoumice mogu se javiti po pitanju dosega odredbe Tbr. 39 iz razloga što se tom odredbom odstupa od tarifnog načina vrednovanja, obračunavanja i plaćanja odvjetničkih usluga prema bodovnom kriteriju, a ovisno o vrijednosti predmeta spora u pitanju. Iako nije posebno naglašeno da se Tbr. 39 odnosi na ugovaranja nagrade za zastupanje pred sudovima, njezin izričaj nedvojbeno upućuje da je upravo tome riječ (kaznenopravnim i imovinskopravnim predmetima). To je osobito razvidno iz toč. 3. Tbr. 39 kojom se odvjetnicima dopušta zaključivanje *quota litis* ugovernog aranžmana prema kojem se nagrada može ugovoriti u postotnom iznosu u razmjeru s uspjehom u postupku, odnosno u pravnim radnjama koje će za stranku poduzeti. Štoviše, svaku nedoumicu da je riječ o tarifnoj odredbi koja regulira ugoverni aranžman u poslovima zastupanja otklanja odredba prema kojoj ugovori predviđeni Tbr. 39 Tarife ne obvezuju sud prilikom dosuđivanja troška stranci koja je uspjela u sporu.

U pogledu minimalnog i maksimalnog iznosa nagrade koji može biti ugovoren za odvjetnički rad primjenom Tbr. 39 neka su pitanja otvorena. Naime, iako toč. 1 i 2 Tbr. 39 pružaju odgovor na pitanje što teoretski može biti minimalni iznos ugovorene nagrade s obzirom da ista mora biti ugovorena na bazi satnice prema Tbr. 34 (25 bodova, tj. 250 kn), a to je jedinična vrijednost - jedan sat rada odvjetnika, drugačije je s maksimalnim iznosom nagrade. Isti se ne može utvrditi jer je podložan varijabilnoj metodi obračuna ovisnoj o broju provedenih sati rada na predmetu, čime je omogućeno da se izade iz okvira tarifnih odredbi koje fiksiraju cijenu pojedinih pravnih radnji prilikom zastupanja. Može se uzeti i kako takvo normativno rješenje dezavuirala odredbu Statuta HOK o težoj povredi ugleda i dužnosti odvjetništva u slučaju naplaćivanja nagrade veće nego što je propisano Tarifom.³⁹ S *quota litis* ugovernim aranžmanom je drugačije jer se maksimalni iznos nagrade limitira gornjom granicom ugovorenog postotka koja ne može prijeći 30% od ukupno ostvarenog uspjeha u sporu.

nagrada ugovora o zastupanju u slučaju da stranka koju je zastupao ostvari uglavljeno ugovorom o zastupanju. Nadalje, postoji i tri tumačenja Upravnog odbora HOK u vezi s primjenom *quota litis* ugovora, dakle u slučaju kada odvjetnik ima zaključen ugovor o zastupanju sa strankom kojom uglavljuje nagradu u postotnom iznosu i to u odnosu na priznaje dosuđenog parničnog troška, obračuna poreza na dodanu vrijednost na ugovorenu nagradu i dr. O svemu opširnije v. na: [http://www.hok-cba.hr/hr \(07.12.2012.\)](http://www.hok-cba.hr/hr (07.12.2012.)).

³⁹ pisani trag plus odredba Kodeksa prema kojoj odvjetnik smije primiti više

Značaj i pravilno razumijevanje dosega odredbi iz Tbr. 39 posebnu dimenziju dobiva ukoliko se u obzir uzme činjenica da odvjetnici djeluju u okviru tržišta koje nije imuno na poremećaje poput nelikvidnosti i recesije pa po prilici stvari od svojih stranaka mogu naplatiti samo one iznose nagrade koji su stranke voljne i u mogućnosti platiti.⁴⁰ Nerealno visoka obračunska osnovica Tarife iz Tbr. 7.1. (koja, usput rečeno, omogućava da vrijednost samo jedne parnične radnje dosegne 175,000 kn bez poreznog opterećenja) u velikom broju slučajeva bit će praktično neprimjenjiva, što vodi ka zaključku da Tarifa u pravnom i praktičnom smislu podržava načelo slobodnog ugovaranja kao jedno od temeljnih načela našeg obveznog prava.

Formalnopravno gledano, Tarifa predstavlja akt tijela državne vlasti iako ju utvrđuje i donosi HOK jer bez suglasnosti ministra pravosuđa ne bi mogla stupiti na snagu. Istovremeno, prema svom sadržaju i mogućnostima koje otvara s posebnim vrstama ugovaranja nagrade za rad Tarifa u odnosu na odvjetnike pokazuje odlike karakteristične za propise koji egzistiraju na razini upute ili preporuke. S obzirom da se odvjetnici prilikom ugovaranja cijene zastupanja ne moraju voditi fiksnim cijenama već mogu ugovoriti visinu nagrade za zastupanje, može se reći kako Tarifa predstavlja ništa do za odvjetnike neobvezujući cjenik pravnih usluga, akt koji je po svojoj pravnoj naravi najbliži općim uvjetima poslovanja odvjetnika.⁴¹

Budući da Tarifa širom otvara mogućnost da se visina nagrade za zastupanje odredi putem slobodne pogodbe odvjetnici nisu spriječeni da sa svojim strankama visinu nagrade prilagode stvarnim okolnostima na tržištu pravnih usluga. Ali kako odmjeravanje i naplata troškova na teret protivne stranke ne utječe na obračun troškova između odvjetnika i stranke za izvršeni rad i izdatke učinjene u vezi s radom,⁴² što treba staviti u kontekst činjenice da se parnični troškovi dosuđuju stranci, a ne njezinu punomoćniku,⁴³ postavlja se pitanje u kojoj mjeri stranke koje uspiju u sporu mogu ostvariti naknadu za trošak zastupanja, posebno u situaciji kad je visina nagrade za odvjetnički rad bila ugovorena izvan „klasične“ obračunske metode koja kao parametar uzima fiksne tarifne iznose. Problem je posebno interesantan s obzirom na više puta naglašenu činjenicu da upravo Odvjetnička tarifa predstavlja temeljnu podlogu sudovima kod odmjeravanja troška zastupanja na teret protivne stranke.

⁴⁰ S tim u vezi v. toč. 141 i 142 Kodeksa (o pravu odvjetnika unaprijed tražiti predujam za pokriće gotovih izdataka i nagrade za zastupanje).

⁴¹ Takvo je stajalište u samim počecima svoga rada izrazio i Ustavni sud (v Rješenje Ustavnog suda RH u predmetu br. U-II-120/1991 od 27. svibnja 1992. god.).

⁴² V. Tbr. 43 Tarife.

⁴³ U tom smislu za visinu naknade troškova stranci nije relevantno je li njezin punomoćnik već primio od nje nagradu za pojedine usluge (v. VS, Rev 664/88 od 13. 10. 1988. – PSP 46/141).

3.2. Odvjetnička nagrada kao sastavni dio parničnih troškova u ZPP-u i praksi sudova

Prema odredbama Zakona o parničnom postupku⁴⁴ parnične troškove čine izdaci učinjeni u tijeku ili povodom postupka. Isti obuhvaćaju i nagradu za rad odvjetnika i drugih osoba kojima zakon priznaje pravo na nagradu.⁴⁵ Posebno naglašavajući odredbu prema kojoj se odvjetnička nagrada treba uvijek trebiti kao sastavni dio parničnih troškova zakonodavac je osigurao pravo svake stranke da radnje u parnici poduzima preko profesionalnog punomoćnika, što i jest redovito slučaj u parničnim postupcima pred našim sudovima.⁴⁶

Stranka koja u cijelosti izgubi parnicu dužna je protivnoj stranci i njezinu umješaču naknaditi troškove.⁴⁷ Riječ je o odredbi kojom se ustanovljava pravo i obveza imovinske naravi pa je stoga kod odlučivanja o naknadi parničnih troškova riječ o primjeni materijalnog prava bez obzira na to što su odredbe o tome sadržane u procesnom zakonu.⁴⁸ Pravila ZPP uvažavaju okolnost da ne moraju nužno svi izdaci učinjeni u tijeku ili povodom postupka predstavljati troškove koji su bili potrebni radi vođenja parnice čime naš sustav naknade parničnih troškova staje uz bok onih sustava koji diskreciju suda prepoznaju kao metodu svođenja troškova na razumnu razinu. O tome koji su troškovi bili potrebni te o visini takvih troškova sud treba odlučiti ocjenjujući brižljivo sve okolnosti nekog slučaja.⁴⁹ To načelno znači da stranka može u parnici trošiti koliko želi, ali da zakon prepoznaje potrebu zaštite finansijskih interesa njezina protivnika pa se želi spriječiti da se na protivnika stranke prevale i oni troškovi koji su, objektivno gledano, bili suvišni.⁵⁰ I u tom je dijelu sudska praksa iznjedrlila nešto zanimljive prakse pri čemu posebno treba izdvojiti shvaćanje da sud treba uzeti u obzir samo one troškove koji su bili potrebni za svrhovito vođenje parnice, a ne one koji su bili svrhoviti za pojedinu parničnu stranku.⁵¹ Iako se troškovi odvjetničkog

⁴⁴ Zakon o parničnom postupku (Narodne novine br. 53/1991, 91/1992, 112/1999, 129/2000, 88/2001, 117/2003, 88/2005, 2/2007, 96/2008, 84/2008, 123/2008, 57/2011, u daljem tekstu: ZPP).

⁴⁵ Čl. 151 ZPP.

⁴⁶ V. Triva, S., „Građansko procesno pravo“, Zagreb, 1965., str. 376. Odvjetniku ne pripada naknada po odvjetničkoj tarifi u vlastitoj parnici, već samo onda kad zastupa druge stranke (VS, Gž 33/84 od 21. 06. 1984. – PSP 26/128).

⁴⁷ Čl. 154 ZPP.

⁴⁸ Tako i sudska praksa u VS, Rev 1569/94 od 26. 10. 1995. – IO 1/1996-170 i VS Rev 956/05 od 05. 04. 2007. – IO 1/07-240.

⁴⁹ V. čl. 155 ZPP.

⁵⁰ Slično i Grbin, I., op. cit. (bilj. br. 2), str. 17.

⁵¹ VTSRH, Pž 7622/05 od 19. 12. 2007. U drugim dostupnim odlukama suda navodi se npr. da u situaciji kad tužitelj pokrene više postupaka može stranci odmjeriti trošak kao da je pokrenuo samo jedan postupak, ukoliko je sva potraživanja mogao obuhvatiti istom tužbom (VTSRH, Pž 3431/94 od 08.11. 1994.). Stajalište sudske prakse je i da stranka, bez obzira na uspjeh u parnici nema pravo na naknadu putnog troška punomoćnika ako u sjedištu suda pred kojim se vodi

zastupanja u načelu uvijek smatraju svrsishodnima, to će biti slučaj samo ako se tiču radnji koje su bile potrebne radi uspjeha stranke kojoj se naknađuju.⁵² Zato okolnost da parnične radnje za stranku poduzima odvjetnik nema nikakvog utjecaja na ocjenu je li trošak koji je time izazvan bio potreban pa nepotrebna parnična radnja zadržava odliku nepotrebnosti bez obzira na to što ju je poduzeo odvjetnik, odnosno neovisno o tome što se trošak odnosi na njegove usluge.⁵³ To je osobito važno iz razloga što će stranka ukoliko uspije u sporu nastojati prevaliti troškove odvjetničkog zastupanja na protivnu stranku, a visinu troškova odvjetničkog zastupanja sud određuje primjenjujući tarifu i vrijednost boda na snazi u vrijeme donošenja odluke (čl. 155 st. 2 ZPP; sud će, ako je propisana tarifa za nagrade odvjetnika ili za druge troškove odmjerit takve troškove prema toj tarifi).⁵⁴ Zato je poželjno da sudovi budu iznimno oprezni prilikom ocjene koje su odvjetničke radnje bile doista potrebne radi vođenja parnice kako protivna stranka po odluci suda ne bi morala naknađivati i trošak onih radnji koje nisu imale utjecaja na donošenje odluke u sporu. Riječ je problematiči o kojoj je sud-ska praksa također bila odlučivala.⁵⁵

U praksi, odvjetnici stranaka zahtjev za naknadu troškova staviti će prije zaključenja glavne rasprave na način da će zahtjev za naknadu specificirati navodeći svaku poduzetu radnju, njezinu osnovu i visinu troška prema Tarifi. Takvo rješenje, prema kojem iznosi predviđeni tarifom predstavljaju parametar za obračun odvjetničke nagrade na teret protivne stranke nije nikakva novost u našem pravu, već rezultat povijesnih zasada. Pregledom starih procesnih propisa može se vidjeti kako je još Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama iz 1929. god. u dijelu odredbi o parničnim troškovima sadržavao odredbu koja je sudovima nalagala da ako postoji službeno propisna tarifa za nagrade odvjetniku ili inače visinu troškova da se troškovi trebaju odmjeriti prema toj tarifi što su slijedili i kasniji Zakoni o parničnom postupku iz 1956. i 1976. god.

parница djeluje nekoliko odvjetnika (ŽS u Vukovaru, Gž 1169/02 od 09.09. 2002. – IO 1/03-177). O drugim odlukama v. u Grbin, I., „Zakon o parničnom postupku sa sudskom praksom, bilješkama, napomenama, prilozima i abecednim kazalom“, V izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb , 2010.,str. 169 i d.

⁵² Triva, S.; Dika, M., „Građansko parnično procesno pravo“, VII izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2004., str. 465.

⁵³ V. Grbin, I., op. cit., str. 19.

⁵⁴ V. VS, Rev 1020/90 od 20.09.1990. – PSP 51/175 u vezi čl. 155. st. 2 ZPP.

⁵⁵ Tako npr. troškovi zastupanja odvjetnika čije je sjedište izvan područja suda pred kojim se vodi parница treba priznavati samo do visine troškova koje bi stranka imala da ju je zastupao odvjetnik čije je sjedište u mjestu parničnog suda (VS, Gž 3003/78 od 27. 11. 1978. PSP14/363; VSPH, Pž 494/80 od 15. 04. 1980. PSP 18/220). Nadalje, stajalište sudske prakse je da stranci koju zastupa odvjetnik ne pripada pravo na naknadu za obavijest o donesenim odlukama (OS u Bjelovaru, Gž 1945/77 od 20. 12. 1977. PSP 13/143), da trošak odvjetničke obavijesti vlastitoj stranci i trošak nastao zbog uporabe strangog jezika u sporu ne ide na teret protivne, nego vlastite stranke (VPSH, Pž 53/82 od 23. 02. 1982. – PSP 20/316) itd.

S rješenjem prema kojem stranci pripada naknada odvjetničkog troška prema odvjetničkog tarifi ne bi bilo problema da takvo pravilo uzima u obzir sve mogućnosti ugovaranja nagrade koje sadašnja Tarifa predviđa. No stvarno stanje posve je drugačije. Iako bi doslovno razumijevanje odredbe čl. 155 st. 2 navodilo na pomisao da u slučaju kad odvjetnik i stranka imaju pismeno ugovorenu visinu nagrade za odvjetnički rad takav ugovor treba prezentirati sudu ispred kojeg se vodi postupak (jer sud odmjerava troškove prema odredbama tarife što znači i ugovornim opcijama koje tarifa predviđa), to nikada nije slučaj niti pregled sudske prakse upućuje da postoji odluka koja bi adresirala navedeni problem – situaciju kada odvjetnik i stranka odstupe od fiksnih tarifnih pravila i obračuna prema broju i vrijednosti bodova u vezi s vrijednosti predmeta spora. Štoviše, kako se može protumačiti iz dosadašnje sudske prakse, ista čvrsto stoji na stajalištu da se pojedine parnične radnje trebaju vrednovati prema vrijednosti predmeta spora u trenutku njezina poduzimanja čime sudovi iz nekog razloga otklanjaju mogućnost da se odvjetnik i stranka mogu sporazumjeti oko visine nagrade za zastupanje.⁵⁶ Postoji tek praksa u odnosu na moguće 100% povišenje fiksne nagrade koju Tarifa predviđa u slučajevima kad su potrebna posebna specijalistička i stručna znanja za obradu i zastupanje u predmetu,⁵⁷ odnosno stajalište da u situaciji kad stranka s odvjetnikom ugovori da će svoju obvezu iz ugovora o zastupanju ispuniti tek nakon što parnični troškovi budu naplaćeni od protustranke – da takvu ugovornu odredbu treba tumačiti tako da je stranka svoju obvezu dužna ispuniti u razumnom roku.⁵⁸ Potonje stajalište, da isplata nagrade za zastupanje može ovisiti o naplati parničnih troškova od protustranke upućuje na zaključak da odvjetnik i stranka mogu ugovoriti i po svojoj naravi krajnje špekulativan aranžman po pitanju nagrade, potpuno ovisan o ishodu spora (na komparativnopravnoj razini poznat kao „*no win no fee*“). Takav bi ugovorni aranžman, u krajnjoj liniji bio u kontradikciji s odredbama Tarife o posebnim vrstama ugovaranja nagrade za rad kao i Tbr. 43 Tarife kojim je određeno da odmjeravanje i naplata troškova na teret protivne stranke ne utječe na obračun troškova između odvjetnika i stranke za izvršeni rad.

Po prirodi stvari, a u skladu s načinom na koji neke druge jurisdikcije prilaze problemu, pravni sustav treba manje zabrinjavati mogućnost da odvjetnik sa svojom strankom ugovori te potom i naplati visoki iznos nagrade, nakon čega će stranka na teret protivne stranke uspjeti povratiti samo dio isplaćenog iznosa nego što je to slučaj sa situacijom kada odvjetnik i stranka nagradu ugovore u niskom iznosu, a sud po završetku parnice stranci dosudi trošak odvjetničkog

⁵⁶ V. VS, Rev 1090/92 od 14. 10. 1992. – IO 1994/287; VS, Rev 2080/91 od 12. 12. 1991. – IO 1993/256.

⁵⁷ Riječ je naime o tome da je stajalište sudske prakse da odvjetnik nema pravo na 100% povišenje svoje nagrade samo zbog toga što je sa svojom strankom razgovarao i razmjenjivao pisma na stranom jeziku (VS, II Rev 61/91 od 03.09.1991. – IO 1993/252).

⁵⁸ V. VS, Rev 418/07 od 30. 05. 2007. – IO 2/07-228.

zastupanja u iznosu višem no što je stranka doista ugovorila sa svojim odvjetnikom. Takva situacija nikako nije neizgledna imajući na umu potpuno nerealnu obračunsku osnovicu iz Tbr. 7(1) Tarife. U tom slučaju ne samo da se na protivnu stranku prevaljuje trošak koji u stvarnosti nije nastao niti je kao takav bio ugovoren i naplaćen, već na temelju rješenja suda dolazi do prijelaza imovine izvan konteksta predmeta spora o kojem se rješavalio. U sumnji može li ovdje biti riječi o stjecanju bez osnove treba provjeriti pravila Zakona o obveznim odnosima (ZOO).⁵⁹

Opće pravilo u odnosu na stjecanje bez osnove određuje kako u situaciji kad dio neke imovine na bilo koji način prijeđe u imovinu druge osobe, a taj prijelaz nema osnove u nekom pravnom poslu, odluci suda odnosno druge nadležne vlasti ili zakonu, stjecatelj je dužan vratiti ga, odnosno, ako to nije moguće, naknaditi vrijednost postignute koristi. Već iz općeg pravila ZOO postaje jasno kako eventualno protežiranje stava da u opisanim situacijama može biti riječi o stjecanju bez osnove teško može naići na plodnu argumentaciju. Razlog tome je sljedeći – kad se takav prijelaz imovine i dogodi, on ima svoju osnovu u odluci suda koji pak odlučuje na temelju zakona. No samim time problem nije eliminiran, već je, naprotiv, u stanju sveprisutne ekonomski recesije širom otvoren put ka njegovoj daljnjoj eskalaciji. To navodi na zaključak kako pravni sustav očito nije zainteresiran za zaštitu financijskih i imovinskih interesa stranaka u sporu što pogubno djeluje na ukupnu cijenu pravne zaštite u RH, a na teoretskoj razini mogu se projicirati i druge povoljnosti do kojih bi eventualne izmjene sadašnjih pravila i uopće sustava mogle dovesti.

4. O POTREBI ZA IZMJENOM SADAŠNJEVOG NORMATIVNOG OKVIRA ZA UGOVARANJE VISINE NAGRADE ZA ZASTUPANJE I NAKNADU ODVJETNIČKIH TROŠKOVA NATERET PROTIVNE STRANKE. PROJEKCIJE MOGUĆIH RJEŠENJA I NJIHOVIH UČINAKA

Iz dosadašnjih analiza uz radu proizlazi da fiksne cijene pravnih usluga određene Tarifom nisu obvezujuće za odvjetnike, ali jesu za sudove koji visinu troškova odvjetničkog zastupanja na teret protivne stranke određuju primjenjujući Tarifu i vrijednost tarifnog boda. Zbog toga lako može doći do situacije da pobjednička stranka u sporu na protivnika prevali naknadu i onih troškova do kojih nije došlo jer je nagrada bila ugovorena putem slobodne pogodbe u nižem iznosu nego što bi to bio slučaj da su se parnične radnje vrednovale i obračunavale pojedinačno te konačno izrazile zbrojem.

⁵⁹ V. čl. 1111-1120 Zakona o obveznim odnosima (NN br. 35/05 i 41/08).

vijacijama poput prekomjernog naplaćivanja pravnih usluga, što nije nemoguće jer tržišta pa tako i tržišta pravnih usluga ne funkcioniraju savršeno. S obzirom na naše uvjete ne može se reći da je sloboda ugovaranja visine odvjetničke nagrade do sada rezultirala povredama nekih općedruštvenih interesa, poput pristupa pravosuđu. Štoviše, može se zaključiti kako je istina upravo suprotna jer se kroz slobodno ugovaranje nagrade otklanja primjena nerealno visoke obračunske osnovice iz Tbr. 7(1) Tarife čime se strankama s pravnim problemima potencijalno visoke vrijednosti, a nepredvidljivog konačnog ishoda zapravo omogućava pristup sudu. Zato treba zauzeti stanovište da slobodu ugovaranja visine odvjetničke nagrade, kao princip kojeg poznaju gotovo sve države svijeta bez obzira na postojanje nekog oblika tarifnih pravila treba i dalje promicati te po mogućnosti izmjenama postojećih pravila nadograditi.

Odgovoru na drugo pitanje, u kojoj mjeri treba uopće dozvoljavati prevajlivanje naknade troškova odvjetničkog zastupanja na protivnu stranku možda je najbolje pristupiti iz perspektive same države i pravosudnog resora koji razmatra poduzimanje dalnjih koraka kako bi se snizili postojeći troškovi pravosudnog aparata jer država zbog ekonomske krize nema novaca. Ukoliko se neke od tih mjeru i ostvare, neće biti riječ ni o kakvoj novosti jer je prošle godine Pravilnikom o visini nagrade odvjetniku određenom za branitelja po službenoj dužnosti vrijednost obračunskog boda snižena za 50% da bi ove godine došlo do daljnog sniženja pa je sada nagrada za rad odvjetnika za obranu po službenoj dužnosti određena u visini od 30% od nagrade za rad koja bi odvjetniku pripadala za pojedine radnje u postupku po Tarifi o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika.⁶¹ S obzirom na kroničan nedostatak sredstava u državnoj blagajni nije neizgledno da će i u budućnosti doći do dalnjih sniženja davanja ne samo prema odvjetnicima, već i prema vještacima, tumačima i drugim stručnim osobama. U tom kontekstu, treba spomenuti i najrecentniju izmjenu Zakona o upravnim sporovima prema kojoj sada svaka stranka podmiruje svoje troškove čime je ukinuto rješenje prema kojem je stranka koja izgubi spor (najčešće sama država) bila dužna snositi sve troškove spora.⁶²

Činjenica da država obzirno vodi računa o svojim izdatcima navodi na pitanje zašto to isto ne čini i s izdacima stranaka u parničnom postupku. Jedan od odgovora bio bi da je to iz razloga što nije riječ o njezinim novcima, no takav odgovor nije primjerен niti ukazuje na niz drugih, ponekad i izvaninstitucionalnih aspekata problema o kojima treba voditi računa kad se govori o sustavu nagradivanja odvjetnika i naknadi odvjetničkog troška.

Tri su načina na koji bi se mogli anulirati problemi do kojih sadašnji sustav dovodi.

⁶¹ V. Pravilnik o visini nagrade odvjetniku određenom za branitelja po službenoj dužnosti (NN br. 44/11) i novi propis istog naziva (NN br. 101/2012).

⁶² V. čl. 17 Zakona o izmjenama i dopunama Zakon o upravnim sporovima (NN 143/2012).

Prvi bi bio da se po uzoru na Njemačku doneše Zakon o odvjetničkim nagradama i troškovima koji bi dopustio odvjetnicima da se sa svojim strankama sporazume o visini nagrade za zastupanje, no takav ugovor ne bi obvezivao sud pri donošenju odluke o naknadi troškova, već bi se sud vodio odredbama zakona koji bi bile skrojene na način da se spriječi naplata onog dijela troška koji nikad nije bio nastao, prvenstveno strogom zabranom ugovaranja nagrade u iznosu nižem no što je to zakonom predviđeno. Na taj bi način sloboda ugovaranja ostala neokrnjena, dok bi saborska rasprava o prijedlogu zakona sigurno iznjedrila različita viđenja o tome što predstavlja primjerene iznose nagrada koje bi sud mogao dosuditi kao i model prema kojem naknadu treba obračunavati, što je i nužno s obzirom da platežna moć građana znatno varira u različitim krajevima države.

Drugi model prepostavlja pozicioniranje Tarife kao neobvezujućeg cjenika odvjetničkih usluga kojeg bi samostalno utvrđivala i donosila Hrvatska odvjetnička komora, dok bi se posebnim pravilnikom na razini uredbe ili u krajnjoj liniji, po uzoru na Austriju zakonskim tekstom utvrdili iznosi i način obračuna naknade za odvjetničko zastupanje. Na taj bi način Tarifa potpuno prešla u „ruke“ Komore bez potrebe za lobiranjem za suglasnost ministra pravosuđa, što bi sasvim sigurno doprinijelo razvoju i jačanju njezine samostalnosti i neovisnosti čemu ona osobito teži. Osim toga, tada bi Tarifa i formalnopravno postala ono što ona doista i jest kad se u obzir uzme njezina pravna narav.

Treći model prepostavlja izmjene sadašnje Tarife na način da se nerealno visoka obračunska osnovica iz Tbr. 7.1 svede na razumnu, ekonomski i društvenu prihvatljivu visinu koja bi bolje odražavala socijalne i gospodarske prilike u državi i platežnu moć građana i pravnih osoba.

Jedna od mogućnosti bila bi i izmjena odredbi ZPP o parničnim troškovima na način da se sudovima dozvoli povećana količina diskrecije pri odlučivanju o naknadi parničnih troškova i nagrade za odvjetničko zastupanje, no s druge strane, treba prepostaviti da bi takvo rješenje samo dodatno zakompliciralo rad sudovima i odlučivanje o troškovima što bi dovelo do pojave neujednačene sudske prakse.

U vezi s pokušajem da se razazna što bi se dogodilo kad bi jedna od spomenutih reformi bila usvojena, moguće je postaviti nekoliko projekcija;

- Sustav ugovaranja odvjetničke nagrade bio bi u cijelosti sведен na tržišne uvjete jer po prilici stvari odvjetnici od svojih stranaka mogu naplatiti samo onaj iznos nagrade koji su stranke voljne i u mogućnosti platiti. To ne znači nužno da bi došlo i do smanjenja cijene pravnih usluga na tržištu, već se može govoriti samo o tome da bi u slučaju primjene nekog od modela stvari bile postavljene u strogo tržišni kontekst. Nemogućnost odvjetnika da se pozivaju na fiksne i često visoke tarifne iznose u poslovima s građanima koji nemaju iskustva s parničnim ili izvanparničnim predmetima iziskivalo bi od odvjetnika veći napor u cilju prevladavanja problema informacijske asimetrije pa bi tada i stranke s vremenom postale bolje informirane o naravi, kvaliteti i cijeni pravnih usluga koje se na tržištu nude.

- Ovisno o tome koji bi model vrednovanja i obračuna prilikom naknade odvjetničke nagrade bio usvojen, došlo bi do sniženja cijene pravne zaštite za one građane koji izgube spor. Osim toga, stranke koje izgube spor imale bi određene garancije da suprotnoj strani plaćaju odvjetnički trošak u dijelu koji je doista nastao.

- Iako je Tarifom iz 2009. god. uvedeno pravilo da se u prvostupanjskom postupku može producirati sveukupno 4 podneska, metoda obračuna nagrade prema broju učinjenih radnji može pobuditi odvjetnike da neprestano propituju procesne mogućnosti i spremnost sudaca da toleriraju dekoncentraciju u postupku. To u kombinaciji s obračunskom osnovicom iz Tbr. 7.1 dovodi do konstantnog rasta odvjetničkih troškova sve dok postupak traje, a samim tim i ukupnih parničnih troškova u kojima odvjetnički troškovi prevladavaju. Odgovarajuća rješenja mogla bi učinkovito onemogućiti ili barem smanjiti inicijative u tom pogledu.

- Otklonila bi se danas sveprisutna pojava kad u predmetima veoma male vrijednosti (poput sitnih ovrha) zbog visoke Tarife odvjetnički trošak prelazi iznos koji se utužuje.

Dane projekcije učinaka mogućih reformi zajedničke su za sva tri spomenuta modela reformi. Iako bi se podrobnjijim analizama mogli detektirati i drugi mogući učinci napuštanja sadašnjeg modela ugovaranja te obračuna i naknade nagrade za zastupanje, već i spomenute projekcije, pojedinačno i kumulativno predstavljaju konstrukcije koje zasluzuju propitivanje na institucionalnoj razini. To je posebno slučaj danas kad se i drugdje u svijetu evaluaciji i reformama parničnog procesnog prava prilazi s pozicija potrebe za osiguranjem brzine postupanja, smanjenja troškova postupka, učinkovitosti i kvalitete postupaka te uopće dostupnosti sudova za stranke suočene s pravnim problemima.

5. ZAKLJUČAK

Rješenje koje usvaja hrvatsko pravo u pogledu naknade odvjetničke nagrade na teret protivne stranke nije usamljeno u Europi. Postoji niz država čija pravila sudovima nalažu da se prilikom odmjeravanja troška odvjetničkog zastupanja vode tarifnim pravilima ili uputama *vis-a-vis* minimalnog ili maksimalnog iznosa koji sudovi mogu dosuditi na teret protivne stranke. No, dublje propitivanje hrvatskog modela tarifnog sustava za odvjetnike i njegova usporedba s rješenjima iz drugih država upućuje na potrebu da se razmotri je li to rješenje u svakom pojedinačnom slučaju adekvatno i pravično, posebno ako odvjetnik i stranka imaju ugovorni aranžman koji odstupa od obračuna prema fiksnim tarifnim pravilima. U protivnom, iako je moguće zamisliti slučaj da sud stranci dosudi trošak zastupanja u visini koju ona u stvarnosti nije imala. Dok se takav problem ne može javiti u sustavima u kojima svaka stranka samostalno podmiruje trošak nagrade svom odvjetniku, u sustavima gdje se parnični troškovi naknadjuju nuž-

no je integrirati pravila sposobna amortizirati takve negativne učinke koje može proizvesti odluka suda u dijelu o troškovima.

S obzirom na to da je danas svugdje u svijetu, pa tako i u nas, ugovaranje odvjetničke nagrade liberalizirano, proizlazi da je primarna intencija tarifnih pravila za odvjetnike pomoći sudovima i potencijalnim strankama pri procjeni troška suprotne stranke, prije nego služiti kao parametar za određivanje nagrade koju u okvirima ugovornog odnosa stranka treba platiti odvjetniku. No činjenica je i da konačni učinak tarifnih pravila u tom pogledu ovisi o njihovom sadržaju i cijenama koje tarifa postavlja. Tako, u situaciji kad su cjenovna određenja iz tarife niska, odvjetnicima će biti u interesu pogoditi se oko nagrade, dok u situaciji kad su tarifna određenja visoka, slobodna pogodba bit će nužnost jer stranke u najvećem broju slučajeva neće biti u mogućnosti finansijski pratiti cijene iz tarife. Imajući na umu sadašnji hrvatski normativni okvir za nagrađivanje odvjetnika i odlučivanje o parničnom trošku, potrebno je razmotriti moguće pravce reforme hrvatskog sustava nagrađivanja odvjetnika kako bi se omogućio daljnji razvoj tržista pravnih usluga, stvorili uvjeti za povećanje učinkovitosti pravosudnog sustava kao i dosljednu realizaciju pristupa pravosuđu.

Zvonimir Jelinić

ATTORNEYS' FEES AND LITIGATION COSTS THEORETICAL AND COMPARATIVE ASPECTS

SUMMARY

Litigation costs often present a serious monetary burden to anyone who intends to bring his legal problem to court. According to the Croatian Code of Civil Procedure, the costs encompass all expenses made during or in relation to the proceedings, including the attorneys' fees and fees of other persons to whom the law recognized the right to receive a reward. According to comparative analyses, in the majority of states the attorneys' fees in particular form the prevalent part of the total costs of the proceedings, regardless whether the price of the attorneys' services is subject to strict regulation or free agreement. On the other hand, in Croatia, as well as in the majority of other legal systems, the cost of the attorneys' fees may be compensated partially or entirely if the party wins the case. Whether the winning party, in case when it is entitled to compensation of the attorneys' costs, will realize the compensation of the fee it was obligated to pay to its attorney, either by special regulations or by agreement, depends on the method by which the regulations on final payment and compensation of litigation costs by the principle of causality deal with the issue. With that respect, various questions may arise, such as whether it is possible that the court awards the party with the cost the party did not have due to a free agreement of the fee

with its attorney; whether the attorneys' fees worldwide allow free agreement of the attorneys' fees; to which extent the attorneys' fees bound the courts in deciding the compensation of the litigation costs, etc.

The author deals with only one segment of the litigation costs – the one which relates to deciding, recognizing and calculation of the attorneys' fees. The paper also elaborates the model of determination of attorneys' fees in Croatia and its implementation in deciding the litigation costs. The paper also presents an argument in favor of a correction of the present system in order to eliminate certain illogicalities to which the present system may lead. At the end of the paper the author gives an assessment of possible effects of the reform of the present system of stipulation of the attorneys' fees and calculation of such fees at the expense of the counter party.

Keywords: litigation costs, compensation of litigation costs, attorneys' fees, tariff rules